

KALKINMA DAVASININ TERK EDİLMESİ: AB, Bölge ve Eşraf Severlik

Birgül AYMAN GÜLER*

Bölge kalkınma ajansları, Türk yönetim sistemine 2006 yılında bir AB politikası olarak girmiştir. Ajans politikası ve yasası, siyasal alanda AKP ve DTP, toplumsal alanda işveren örgütleri tarafından desteklenmiştir. Bu girişim, toplumdaki üç büyük güç tarafından Anayasa'ya aykırı görülmüş; anamuhalefet partisi CHP, mühendisler odası TMMOB ve yüksek yönetsel mahkeme Danıştay, bu durumu Anayasa Mahkemesi'ne taşımıştır. Günümüzde kurulmuş bulunan 26 ajansın yönetim sistemi içindeki yeri ve görev-yetki çerçevesi sorunlu olmaya devam etmektedir. Ajans karar mekanizmasında iş çevrelerinin açık bir ağırlığı vardır; bu yapı planlama gücünü AB makamlarına, kamu gücünü sermaye kesimine devreden yönetişimci bir yapıdır. Kurulan yapı ve işleyiş iki temel soruna yol açacaktır: 1) Sanayisizleşme; bu çerçevede işçi haklarının daralması ve Türkiye'nin sosyoekonomik kalkınma davasının zarar görmesi. 2) Bölgecilik eğilimlerinin şiddetlenmesi.

Anahtar Sözcükler: *bölge kalkınma ajansı, bölgecilik, kalkınma, yönetişim, sermaye iktidarı.*

2002 yılının Eylül ayında 26 bölgeye bölünmüş olan ülkemizde, 2009 yılının Temmuz ayında bölgelerin her biri için bir yönetim birimi –kalkınma ajansı- kurma kararnameleleri tamamlandı. Toplam yedi yıllık bir sürenin sonunda, Türkiye’de bir “bölgeselleşme reformu”, kurumsal adıyla (Bölge) Kalkınma Ajansı sistemi kurularak gerçekleştirilmiş oldu.

Ajans sistemiyle gelen bölgeleşme ve sık sık ortaya atılan Türkiye’nin şu ya da bu sayıda bölgeye ayrılması önerileri, hemen her zaman öyle sunulsa da, gerçekte yalnızca ülkenin iç yönetimindeki sorunlar ile ilgili bir konu değildir. Türkiye’de bölgeleşme, günümüzde, Türkiye’nin Orta Doğu ve Orta Asya bölgelerinde sözde “genişleme stratejisi” ile, başka bir deyişle “yeni-Osmanlıcılık” denemeleriyle doğrudan ilgili bir konudur. Bölgeleşme, bu boyutuyla özellikle ABD’nin ülkemizin de içinde yer aldığı bölgeye dönük politikalarına uygun bir

---

* Prof. Dr. AÜ SBF Öğretim Üyesi.

eğilimdir. Ancak biz bu yazıda, kendi başına ayrı bir yazı konusu olan bu boyut üzerinde durmayacağız. Bu yazıda, Avrupa Birliği kaynaklı ajanslar sisteminin ikibinli yıllara yayılmış kuruluş sürecini, ortaya çıkan yapının kalkınma – planlama davası üzerindeki etkilerini, hem merkezi hem yerel yönetimlerde yurttaşların yerine küresel sermaye ile eşrafi geçiren kuruluş özelliklerini ele alacağız.

KAMU YÖNETİMİ REFORMU VE KALKINMA AJANSLARI

Bölge Kalkınma Ajansı (BKA) söz dizisi, ilk olarak 25 Nisan 2003 tarihli Kamu Yönetimi Temel Kanun Taslağı'nın 25. maddesinde ortaya çıkmıştır. Bu maddede “İBB-2 Düzeyinde ... Bölge Kalkınma Ajansları kurulur. Kuruluşu, görev ve faaliyetleri, merkezi yönetim ile ilişkileri kanunla düzenlenir” deniyordu. BKA adı verilen bu yeni birimler aynı maddeye göre şu amaçlarla çalışacaktı: *“araştırma yapmak, katılımcı yöntemlerle gelişim stratejileri oluşturmak, iller arası koordinasyonu sağlamak, kamu – özel kesim – sivil toplum kuruluşları arasında işbirliğini artırmak, bölgesel gelişimi hızlandırmak ve özel girişimciliği desteklemek.”*

Bu düzenlemeye niyet edildiği 2003 yılında, iktidarda AKP vardır. Ancak AKP iktidar koltuğuna oturalı henüz dörtbuçuk ay olmuş, AKP diye bir partinin kuruluşu ise henüz iki yılı doldurmamıştı. Bu pek genç parti, Kamu Yönetimi Temel Kanunu ile bütün yönetim yapısını değiştirmeyi hedefleyen kapsamlı “yapısal reformlar”ı şaşılacak kadar kısa bir sürede hazırlamış, en ince ayrıntılara kadar modellemiş, şimdi uygulamaya geçiyordu. AKP yetkililerine bu ve benzeri programların kendisine ait olmadığı, dış kaynaklı olduğu gibi değerlendirmeler yöneltildiğinde, her seferinde giderek daha yüksek bir sesle “hepsi bize ait” diyorlardı. Oysa BKA örneğinde ortaya çıkan programın AKP dışında yaratıldığı belgelidir.

Süreç, daha 22 Eylül 2002'de, yani AKP iktidarı kurulmadan iki hafta önce ortaya çıkmıştı. O zaman iktidarda DSP-MHP-ANAP koalisyonu vardı. 22 Eylül günlü Resmi Gazete'de yayımlanan bir Bakanlar Kurulu kararnamesiyle ülke üç kademeli bölgelere bölünmüştü. İBBS – İstatistiki Bölge Birimi Sınıflandırması kavramı bu kararname ile doğmuş, bu birimler üç kademe olarak sözkonusu kararnamede tanımlanmıştı. Her bir kademeye Düzey denmişti. Düzey-1 olarak ülke 12 bölgeye, Düzey-2 olarak 26 altbölgeye ayrılmıştı. Düzey-3 ise mevcut olan 81 ilimize verilmiş ortak ad idi. AKP, iktidarının daha

altı ayını doldurmadan, işte bu kademelerden Düzey-2'ye yönetim yapıları getirmek istiyordu. Türkiye'de 26 adet Bölge Kalkınma Ajansı kurulacaktı.¹

Düzey-2 Bölgeler Haritası: Kalkınma Ajansı Sınırları

Kamu Yönetimi Reformu adı verilen kapsamlı bir çabanın metni olan ilk taslak, sahiplerinin hiç beklemediği bir ilgi ve tepki ile karşılansınca, başka birkaç konuyla birlikte 25. madde de metinden çıkarılmıştır. Ancak 2004 yılında ortaya, bu konuyu düzenleyen, biri 24 ikincisi 19 maddelik iki yasa taslağı çıkmıştır. Taslaklar akademisyenlerce incelenmiş ve hatta Sosyal Bilimler Kongresi'nde bildiri konusu yapılarak tartışma ve eleştiri konusu yapılmıştır.² Nihayet hükümet 2005 yılı başında TBMM'ne bir yasa taslağı göndermiştir. Bu taslağın ilginç bir özelliği, "bölge" sözcüğünden vazgeçilmiş olmasıydı. Kurulan birimlere "Kalkınma Ajansı" deniyordu; böylece "eyalet sistemine mi gidiliyor?" sorularının şiddeti düşürülmeye çalışılmıştı.

Kalkınma ajansları kurulması hakkında yasa taslağı, TBMM Başkanlığı'na 19 Ocak 2005 yılının başında verilmiş, ancak ilk 25 maddenin görüşmeleri muhalefetin katılmadığı oturumlarda yaz sıcaklığında 2 Temmuz 2005'te yapılmış ve süreç hükümetçe durdurulmuştu. Görüşmelere kalınan maddeden başlanmak üzere altı ay sonra 24-25 Ocak 2006'da devam edildi ve yasa TBMM Genel Kurulu'nda 26 Ocak'ta

¹ Bölge Kalkınma Ajansı sistemi hakkında kapsamlı bir çalışma olarak, henüz yasa çıkmadan bir yıl önce yayınlanmış olan şu kaynağa başvurulabilir: Menaf Turan (der.), *Bölge Kalkınma Ajansı Nedir Ne Değildir*, Paragraf-YAYED Yayını, Ankara Mart 2005. Ayrıca, *Memleket Mevzuat Dergisi* iki sayısını (Yıl 1 Sayı 8 Şubat 2006; ve Yıl 4 Sayı 46 Nisan 2009) bu konuyu incelemeye ayırmıştır.

² Aytül G. Demirci, "Bölgesel Kalkınma Ajansları: İki Taslağın Karşılaştırılması", *Sosyal Bilimler Kongresi Bildirisi*, Ankara, Aralık 2003.

kabul edildi. Bu tuhaf görüşme süreci sonunda yasa 8 Şubat 2006 günlü Resmi Gazete’de 32 madde ve 4 geçici madde halinde yayımlanmıştır.

5449 SAYILI YASA VE ANAYASAYA AYKIRILIK

5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun adını taşıyan bu düzenlemeye karşı anamuhalefet Partisi CHP 131 milletvekilinin imzasıyla Anayasa Mahkemesi’ne başvurmuştur.³ Ne var ki, siyasi iktidar ikincil düzenlemeleri, yani yönetmelikleri büyük bir hızla hazırlamış ve Resmi Gazete’de yayımlamaya başlamıştır. Aynı yıl Temmuz 2006’da İzmir ve Adana-Mersin’de iki ajans kurulmuş, bunlara ilişkin çalışmalar aynı hızla başlatılmıştır.⁴

Siyasal iktidarın bu hızı, Türk Mimar ve Mühendis Odaları Birliği’nin (TMMOB) kararlı bir şekilde, anayasaya aykırı olan bu yapıda hiçbir görev almayacağını ilan etmesiyle karşı karşıya kalmıştır. TMMOB bu kararını Danıştay’a açtığı iptal davası ile pekiştirmiştir. Birlik, kuruluşu gerçekleştiren Bakanlar Kurulu kararı⁵ ile çalışma usulü yönetmeliğini⁶ ayrı ayrı dava etmiş, 12 Eylül 2006 tarihli dilekçelerde Bakanlar Kurulu kararının iptalini ve Danıştay’dan konuyu Anayasa Mahkemesi’ne taşımamasını talep etmiştir.

Danıştay 10. Dairesi TMMOB değerlendirmelerini yerinde görmüş, Hükümet buna itiraz etmiş, bu kez Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu’nun TMMOB ve Danıştay dairesinin değerlendirmesini oybirliğiyle isabetli bulmasıyla konu netlik kazanmıştır. Danıştay’ın ulaştığı sonuç, 5449 sayılı yasanın Anayasa’ya aykırı olduğu ve iptal edilmesi gerektiği yönünde olmuştur. Anayasa Mahkemesi, yasama ve yargının başvuruları üzerine yaptığı incelemeyi *6’ya 5 oyçokluğuyla* siyasi iktidar lehine sonuçlandırmış, yalnızca iki hükümde düzeltme gerektiği kanısına vararak, kararını 30 Kasım 2007’de vermiştir.⁷

³ CHP’nin 5449 sayılı yasanın iptali için Anayasa Mahkemesi’ne dilekçesinin tam metni: http://www.yayed.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=122&tipi=24&sube=0

⁴ Sürecin hukuksal değerlendirmesi için: Zühal Dönmez, “Kalkınma Ajanslarımız Ne Yapıyor?”, *Memleket Mevzuat Dergisi*, 4/46, Nisan 2009.

⁵ TMMOB’nin ilk iki ajansın kurulmasına ilişkin Bakanlar Kurulu kararnamesi’ne karşı Danıştay’a açtığı 12.9.2006 tarihli iptal davası dilekçesinin tam metni: http://www.yayed.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=244&tipi=24&sube=0

⁶ TMMOB’nin ajans çalışma yönetmeliğinin iptalis istemiyle Danıştay’a açtığı 12.9.2006 tarihli dava dilekçesinin tam metni: http://www.yayed.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=258&tipi=24&sube=0

⁷ Danıştay 10. Dairesi 16.03.2007 tarih ve E:2006/5588 sayılı kararıyla 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanununun 2, 3, 4, 7, 8, 10 ve 15. maddelerinin Anayasaya aykırı olduğu kanısına ulaşılmaması nedeniyle anılan maddelerin

Sonuçta, BKA sisteminin kuruluşu, yasanın kabulünden yaklaşık bir buçuk yıl sonra yine hız kazanmıştır. Şubat 2006'da çıkan yasa çerçevesinde, Bakanlar Kurulu kararlarıyla 2'si Temmuz 2006'da, 8'i Kasım 2007'de ve geri kalan 16'sı da Temmuz 2009'da olmak üzere, günümüzde 26 bölgede birer kalkınma ajansı kurulmuştur.

Kalkınma ajansları adı verilen yapılanma, böylesine tartışmalı bir sürecin ürünüdür. 2003 yılında başlayan ajansçılık, 2006'da TBMM'nden tarihe geçecek tuhafıktaki bir genel görüşme sürecinden, 2007 sonunda da yüksek yargı bakımından örnek-olay oluşturacak nitelikte kararlar setinden geçerek yürütülmüş işlerdendir. Bu konu, yargılama sürecine dönük tahammülsüzlük bakımından da kayda değer bir örnek olmuştur. Örneğin bir işverenler konfederasyonu, Danıştay'ın Anayasa Mahkemesi'ne aykırılık değerlendirmesine ve iptal kararlarına karşı adeta kazan kaldırmıştır. Danıştay gibi yönetim hukukunun burcunu oluşturan bir yüksek mahkeme ve devletin anayasal danışma organı, "hukuka değil korkuya endeksli çalışmak"la itham edilebilmiştir. Türk Girişim ve İş Dünyası Konfederasyonu (TÜRKONFED) Başkanı'nın açıklamasına göre Danıştay'ın kalkınma ajanslarıyla ilgili kararı, "uyanıkken kabus görmek"tir. "Tamamen kamu kontrolü alanda yönetilecek olan kalkınma ajanslarının bile ülkeyi böleceğinden korkuluyorsa, ciddi bir anlayış farkı içindeyiz demektir" diyen Başkan, Danıştay 10. Dairesi'nin, Kalkınma Ajansları Yasası'nı 'ülkenin bağımsızlığı ve bütünlüğü, ülkenin bölünmezliği, idarenin bütünlüğü, idari vesayet, yetki genişliği' gibi temel kavramlar açısından bile Anayasa'ya aykırı bularak yürütmeyi durdurmuş" olmasına hayret etmektedir.⁸ 2008 Aralık ayına gelindiğinde ise, aynı öfkeli ses bu kez hayal kırıklığı içinde başka açıklamalar yapmıştır. Çünkü bu tarihte İstanbul Kalkınma Ajansı yönetimi için yapılan seçimde sandalyeler TÜSİAD'a değil de MÜSİAD'a ve TÜRKONFED'e değil de TÜSKON'a gitmiştir.

BJA SİSTEMİNE TOPLUMSAL VE SİYASAL DESTEKLER

Ajans sistemi partiler itibariyle AKP – DTP, iktidara yakın ve uzak tüm yerli işveren örgütleri ve yabancı sermaye örgütleri tarafından açık ve şiddetli bir biçimde talep edilmiştir. AKP, ajans sistemini kurup işle-

---

iptali için Anayasa Mahkemesine başvurulmuş, Anayasa Mahkemesinin 30.11.2007 tarih ve E:2006/61, K:2007/91 sayılı kararıyla anılan maddelerin Anayasa'ya aykırı olmadığına karar verilmiştir. Anayasa Mahkemesi Kararı, *RG: 23 Şubat 2008, 26796*.

⁸ "TÜRKONFED: Kalkınma Ajansı'nda Uyanıkken Kabus Görülüyor", *Dünya Gazetesi*, (Anadolu Ajansı) 27.2.2007

ten siyasal güçtür, dolayısıyla konumu açıktır. Bu nedenle aşağıda diğer toplumsal ve siyasal destekçiler üzerinde durmak yerinde olur.

Ajans sisteminin en güçlü ve bir o kadar da kendinden emin isteklisi *yabancı sermaye ve yabancı sermaye sözcüleri* olmuştur. BKA sisteminin arkasındaki bu en etkili gücün sesi, bir gazete haberinden duyulabilir. 15 Mart 2004'te İstanbul'a uluslararası şirket ve kuruluşların temsilcileri gelmiş, *Yatırım Danışma Konseyi* olarak toplanmışlardır.⁹ Başbakan bunlara 13 maddelik bir eylem planı taahhüt etmiştir. Konsey Nisan 2005'te yine toplantıya çağırılmış, "Türkiye yabancı sermaye için yatırım ortamını sağlayabilecek ne yapabilir?" konusu üzerine öneriler belirginleşmiştir. Konuyu doğrudan sözkonusu haberi okuyarak açıklığa kavuşturabiliriz.¹⁰

"Yabancı Sermaye Derneği'nin genel sekreterliğinden ayrıldıktan sonra yabancı yatırımcılara danışmanlık hizmeti vermek üzere şirketini kuran Abdurrahman Arıman '*Tek çözüm yolu, Bölgesel Kalkınma Ajansları'nı kurmakta*' diyor ve ekliyor: 'Yabancı yatırımcı için üç temel madde vardı. Siyasi istikrar, ekonomik istikrar ve AB ile ilişkilerin rayına oturması. Üçü de sağlandığına göre yabancı yatırım için harekete geçmenin tam zamanı.' Arıman'ın söz ettiği Bölgesel Kalkınma Ajansları ile ilgili tasarı aylardır yasalaşmayı bekliyor. *Yabancı yatırımda tek yetkili olacak 26 bölge kalkınma ajansının kurulması hedefleniliyor. 26 ajans yabancı sermayenin yatırım yapması için her türlü cazibe alanını oluşturacak, yatırımcının muhatabı olacak. Abdurrahman Arıman 'Yasa nisan ayına kadar çıkarsa, 13 maddelik taahhütteki eksiklerimizi dengelemiş olur'* diyor."

Yabancı yatırımcılardan başka, *yerli işveren örgütlerinin* ajans sistemini başından bu yana hararetle destekledikleri görülmektedir. TÜR-KONFED Başkanı, 2004 yılında internetten kolayca erişilebilecek çeşitli kaynaklara göre şöyle demektedir:

"Bölge insanını, bölge potansiyelini ve inisiyatifini, ülke ekonomisinin bütünü içinde doğru bir biçimde değerlendirebilecek, *AB normları ile son derece uyumlu bir proje olduğu için, Kalkınma Ajansları'nı destekledik.* Hatta konfederasyonumuz içinde, kendi bölgesinde yasa çalışmalarını daha başlamadan Kalkınma Ajansı kurmuş dernekler var."

Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği de (MÜSİAD) 2005 yılında hazırladığı Bölgesel ve Sektörel Kalkınma Raporu'nda aynı görüşleri dile getirmiştir.¹¹

⁹ Funda Özkan, 20 Ocak 2005 tarihli *Radikal Gazetesi* haberi.

¹⁰ Bölge kalkınma ajanslarına ilişkin gelişmelerde yapılan açıklamaları, verileri, dokümanları, Yerel Yönetim Araştırma Yardım ve Eğitim Derneği'nin (YAYED) internet yayınından elde etmek mümkündür: <http://www.yayed.org.tr/sorunlar/index.php?kod=2>

¹¹ Bu çalışma ilgili derneğin sitesinde <http://www.musiad.org.tr/detay.asp?id=236> adresinden alınmıştır; adresin şimdi boşaldığı görülmüştür. Sözkonusu açıklama YAYED sitesinden okunabilir: www.yayed.org.tr, Bölge Kalkınma Ajansları, İncelemeler bölümü.

KALKINMA DAVASININ TERK EDİLMESİ: AB, Bölge ve Eşraf Severlik

Birgül AYMAN GÜLER*

Bölge kalkınma ajansları, Türk yönetim sistemine 2006 yılında bir AB politikası olarak girmiştir. Ajans politikası ve yasası, siyasal alanda AKP ve DTP, toplumsal alanda işveren örgütleri tarafından desteklenmiştir. Bu girişim, toplumdaki üç büyük güç tarafından Anayasa'ya aykırı görülmüş; anamuhalefet partisi CHP, mühendisler odası TMMOB ve yüksek yönetsel mahkeme Danıştay, bu durumu Anayasa Mahkemesi'ne taşımıştır. Günümüzde kurulmuş bulunan 26 ajansın yönetim sistemi içindeki yeri ve görev-yetki çerçevesi sorunlu olmaya devam etmektedir. Ajans karar mekanizmasında iş çevrelerinin açık bir ağırlığı vardır; bu yapı planlama gücünü AB makamlarına, kamu gücünü sermaye kesimine devreden yönetişimci bir yapıdır. Kurulan yapı ve işleyiş iki temel soruna yol açacaktır: 1) Sanayisizleşme; bu çerçevede işçi haklarının daralması ve Türkiye'nin sosyoekonomik kalkınma davasının zarar görmesi. 2) Bölgecilik eğilimlerinin şiddetlenmesi.

Anahtar Sözcükler: *bölge kalkınma ajansı, bölgecilik, kalkınma, yönetişim, sermaye iktidarı.*

2002 yılının Eylül ayında 26 bölgeye bölünmüş olan ülkemizde, 2009 yılının Temmuz ayında bölgelerin her biri için bir yönetim birimi –kalkınma ajansı- kurma kararnameleleri tamamlandı. Toplam yedi yıllık bir sürenin sonunda, Türkiye’de bir “bölgeselleşme reformu”, kurumsal adıyla (Bölge) Kalkınma Ajansı sistemi kurularak gerçekleştirilmiş oldu.

Ajans sistemiyle gelen bölgeleşme ve sık sık ortaya atılan Türkiye’nin şu ya da bu sayıda bölgeye ayrılması önerileri, hemen her zaman öyle sunulsa da, gerçekte yalnızca ülkenin iç yönetimindeki sorunlar ile ilgili bir konu değildir. Türkiye’de bölgeleşme, günümüzde, Türkiye’nin Orta Doğu ve Orta Asya bölgelerinde sözde “genişleme stratejisi” ile, başka bir deyişle “yeni-Osmanlıcılık” denemeleriyle doğrudan ilgili bir konudur. Bölgeleşme, bu boyutuyla özellikle ABD’nin ülkemizin de içinde yer aldığı bölgeye dönük politikalarına uygun bir

---

* Prof. Dr. AÜ SBF Öğretim Üyesi.

eğilimdir. Ancak biz bu yazıda, kendi başına ayrı bir yazı konusu olan bu boyut üzerinde durmayacağız. Bu yazıda, Avrupa Birliği kaynaklı ajanslar sisteminin ikibinli yıllara yayılmış kuruluş sürecini, ortaya çıkan yapının kalkınma – planlama davası üzerindeki etkilerini, hem merkezi hem yerel yönetimlerde yurttaşların yerine küresel sermaye ile eşrafi geçiren kuruluş özelliklerini ele alacağız.

KAMU YÖNETİMİ REFORMU VE KALKINMA AJANSLARI

Bölge Kalkınma Ajansı (BKA) söz dizisi, ilk olarak 25 Nisan 2003 tarihli Kamu Yönetimi Temel Kanun Taslağı'nın 25. maddesinde ortaya çıkmıştır. Bu maddede “İBB-2 Düzeyinde ... Bölge Kalkınma Ajansları kurulur. Kuruluşu, görev ve faaliyetleri, merkezi yönetim ile ilişkileri kanunla düzenlenir” deniyordu. BKA adı verilen bu yeni birimler aynı maddeye göre şu amaçlarla çalışacaktı: *“araştırma yapmak, katılımcı yöntemlerle gelişim stratejileri oluşturmak, iller arası koordinasyonu sağlamak, kamu – özel kesim – sivil toplum kuruluşları arasında işbirliğini artırmak, bölgesel gelişimi hızlandırmak ve özel girişimciliği desteklemek.”*

Bu düzenlemeye niyet edildiği 2003 yılında, iktidarda AKP vardır. Ancak AKP iktidar koltuğuna oturalı henüz dörtbuçuk ay olmuş, AKP diye bir partinin kuruluşu ise henüz iki yılı doldurmamıştı. Bu pek genç parti, Kamu Yönetimi Temel Kanunu ile bütün yönetim yapısını değiştirmeyi hedefleyen kapsamlı “yapısal reformlar”ı şaşılacak kadar kısa bir sürede hazırlamış, en ince ayrıntılara kadar modellemiş, şimdi uygulamaya geçiyordu. AKP yetkililerine bu ve benzeri programların kendisine ait olmadığı, dış kaynaklı olduğu gibi değerlendirmeler yöneltildiğinde, her seferinde giderek daha yüksek bir sesle “hepsi bize ait” diyorlardı. Oysa BKA örneğinde ortaya çıkan programın AKP dışında yaratıldığı belgelidir.

Süreç, daha 22 Eylül 2002’de, yani AKP iktidarı kurulmadan iki hafta önce ortaya çıkmıştı. O zaman iktidarda DSP-MHP-ANAP koalisyonu vardı. 22 Eylül günlü Resmi Gazete’de yayımlanan bir Bakanlar Kurulu kararnamesiyle ülke üç kademeli bölgelere bölünmüştü. İBBS – İstatistiki Bölge Birimi Sınıflandırması kavramı bu kararname ile doğmuş, bu birimler üç kademe olarak sözkonusu kararnamede tanımlanmıştı. Her bir kademeye Düzey denmişti. Düzey-1 olarak ülke 12 bölgeye, Düzey-2 olarak 26 altbölgeye ayrılmıştı. Düzey-3 ise mevcut olan 81 ilimize verilmiş ortak ad idi. AKP, iktidarının daha

altı ayını doldurmadan, işte bu kademelerden Düzey-2'ye yönetim yapıları getirmek istiyordu. Türkiye'de 26 adet Bölge Kalkınma Ajansı kurulacaktı.¹

Düzey-2 Bölgeler Haritası: Kalkınma Ajansı Sınırları

Kamu Yönetimi Reformu adı verilen kapsamlı bir çabanın metni olan ilk taslak, sahiplerinin hiç beklemediği bir ilgi ve tepki ile karşılaştınca, başka birkaç konuyla birlikte 25. madde de metinden çıkarılmıştır. Ancak 2004 yılında ortaya, bu konuyu düzenleyen, biri 24 ikincisi 19 maddelik iki yasa taslağı çıkmıştır. Taslaklar akademisyenlerce incelenmiş ve hatta Sosyal Bilimler Kongresi'nde bildiri konusu yapılarak tartışma ve eleştiri konusu yapılmıştır.² Nihayet hükümet 2005 yılı başında TBMM'ne bir yasa taslağı göndermiştir. Bu taslağın ilginç bir özelliği, "bölge" sözcüğünden vazgeçilmiş olmasıydı. Kurulan birimlere "Kalkınma Ajansı" deniyordu; böylece "eyalet sistemine mi gidiliyor?" sorularının şiddeti düşürülmeye çalışılmıştı.

Kalkınma ajansları kurulması hakkında yasa taslağı, TBMM Başkanlığı'na 19 Ocak 2005 yılının başında verilmiş, ancak ilk 25 maddenin görüşmeleri muhalefetin katılmadığı oturumlarda yaz sıcığında 2 Temmuz 2005'te yapılmış ve süreç hükümetçe durdurulmuştu. Görüşmelere kalınan maddeden başlanmak üzere altı ay sonra 24-25 Ocak 2006'da devam edildi ve yasa TBMM Genel Kurulu'nda 26 Ocak'ta

¹ Bölge Kalkınma Ajansı sistemi hakkında kapsamlı bir çalışma olarak, henüz yasa çıkmadan bir yıl önce yayınlanmış olan şu kaynağa başvurulabilir: Menaf Turan (der.), *Bölge Kalkınma Ajansı Nedir Ne Değildir*, Paragraf-YAYED Yayını, Ankara Mart 2005. Ayrıca, *Memleket Mevzuat Dergisi* iki sayısını (Yıl 1 Sayı 8 Şubat 2006; ve Yıl 4 Sayı 46 Nisan 2009) bu konuyu incelemeye ayırmıştır.

² Aytül G. Demirci, "Bölgesel Kalkınma Ajansları: İki Taslağın Karşılaştırılması", *Sosyal Bilimler Kongresi Bildirisi*, Ankara, Aralık 2003.

kabul edildi. Bu tuhaf görüşme süreci sonunda yasa 8 Şubat 2006 günlü Resmi Gazete’de 32 madde ve 4 geçici madde halinde yayımlanmıştır.

5449 SAYILI YASA VE ANAYASAYA AYKIRILIK

5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun adını taşıyan bu düzenlemeye karşı anamuhalefet Partisi CHP 131 milletvekilinin imzasıyla Anayasa Mahkemesi’ne başvurmuştur.³ Ne var ki, siyasi iktidar ikincil düzenlemeleri, yani yönetmelikleri büyük bir hızla hazırlamış ve Resmi Gazete’de yayımlamaya başlamıştır. Aynı yıl Temmuz 2006’da İzmir ve Adana-Mersin’de iki ajans kurulmuş, bunlara ilişkin çalışmalar aynı hızla başlatılmıştır.⁴

Siyasal iktidarın bu hızı, Türk Mimar ve Mühendis Odaları Birliği’nin (TMMOB) kararlı bir şekilde, anayasaya aykırı olan bu yapıda hiçbir görev almayacağını ilan etmesiyle karşı karşıya kalmıştır. TMMOB bu kararını Danıştay’a açtığı iptal davası ile pekiştirmiştir. Birlik, kuruluşu gerçekleştiren Bakanlar Kurulu kararı⁵ ile çalışma usulü yönetmeliğini⁶ ayrı ayrı dava etmiş, 12 Eylül 2006 tarihli dilekçelerde Bakanlar Kurulu kararının iptalini ve Danıştay’dan konuyu Anayasa Mahkemesi’ne taşımamasını talep etmiştir.

Danıştay 10. Dairesi TMMOB değerlendirmelerini yerinde görmüş, Hükümet buna itiraz etmiş, bu kez Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu’nun TMMOB ve Danıştay dairesinin değerlendirmesini oybirliğiyle isabetli bulmasıyla konu netlik kazanmıştır. Danıştay’ın ulaştığı sonuç, 5449 sayılı yasanın Anayasa’ya aykırı olduğu ve iptal edilmesi gerektiği yönünde olmuştur. Anayasa Mahkemesi, yasama ve yargının başvuruları üzerine yaptığı incelemeyi *6’ya 5 oyçokluğuyla* siyasi iktidar lehine sonuçlandırmış, yalnızca iki hükümde düzeltme gerektiği kanısına vararak, kararını 30 Kasım 2007’de vermiştir.⁷

³ CHP’nin 5449 sayılı yasanın iptali için Anayasa Mahkemesi’ne dilekçesinin tam metni: http://www.yayed.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=122&tipi=24&sube=0

⁴ Sürecin hukuksal değerlendirmesi için: Zühal Dönmez, “Kalkınma Ajanslarımız Ne Yapıyor?”, *Memleket Mevzuat Dergisi*, 4/46, Nisan 2009.

⁵ TMMOB’nin ilk iki ajansın kurulmasına ilişkin Bakanlar Kurulu kararnameyi’ne karşı Danıştay’a açtığı 12.9.2006 tarihli iptal davası dilekçesinin tam metni: http://www.yayed.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=244&tipi=24&sube=0

⁶ TMMOB’nin ajans çalışma yönetmeliğinin iptalis istemiyle Danıştay’a açtığı 12.9.2006 tarihli dava dilekçesinin tam metni: http://www.yayed.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=258&tipi=24&sube=0

⁷ Danıştay 10. Dairesi 16.03.2007 tarih ve E:2006/5588 sayılı kararıyla 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanununun 2, 3, 4, 7, 8, 10 ve 15. maddelerinin Anayasaya aykırı olduğu kanısına ulaşılmaması nedeniyle anılan maddelerin

Sonuçta, BKA sisteminin kuruluşu, yasanın kabulünden yaklaşık bir buçuk yıl sonra yine hız kazanmıştır. Şubat 2006'da çıkan yasa çerçevesinde, Bakanlar Kurulu kararlarıyla 2'si Temmuz 2006'da, 8'i Kasım 2007'de ve geri kalan 16'sı da Temmuz 2009'da olmak üzere, günümüzde 26 bölgede birer kalkınma ajansı kurulmuştur.

Kalkınma ajansları adı verilen yapılanma, böylesine tartışmalı bir sürecin ürünüdür. 2003 yılında başlayan ajansçılık, 2006'da TBMM'nden tarihe geçecek tuhafıktaki bir genel görüşme sürecinden, 2007 sonunda da yüksek yargı bakımından örnek-olay oluşturacak nitelikte kararlar setinden geçerek yürütülmüş işlerdendir. Bu konu, yargılama sürecine dönük tahammülsüzlük bakımından da kayda değer bir örnek olmuştur. Örneğin bir işverenler konfederasyonu, Danıştay'ın Anayasa Mahkemesi'ne aykırılık değerlendirmesine ve iptal kararlarına karşı adeta kazan kaldırmıştır. Danıştay gibi yönetim hukukunun burcunu oluşturan bir yüksek mahkeme ve devletin anayasal danışma organı, "hukuka değil korkuya endeksli çalışmak"la itham edilebilmiştir. Türk Girişim ve İş Dünyası Konfederasyonu (TÜRKONFED) Başkanı'nın açıklamasına göre Danıştay'ın kalkınma ajanslarıyla ilgili kararı, "uyanıkken kabus görmek"tir. "Tamamen kamu kontrolü alanda yönetilecek olan kalkınma ajanslarının bile ülkeyi böleceğinden korkuluyorsa, ciddi bir anlayış farkı içindeyiz demektir" diyen Başkan, Danıştay 10. Dairesi'nin, Kalkınma Ajansları Yasası'nı 'ülkenin bağımsızlığı ve bütünlüğü, ülkenin bölünmezliği, idarenin bütünlüğü, idari vesayet, yetki genişliği' gibi temel kavramlar açısından bile Anayasa'ya aykırı bularak yürütmeyi durdurmuş" olmasına hayret etmektedir.⁸ 2008 Aralık ayına gelindiğinde ise, aynı öfkeli ses bu kez hayal kırıklığı içinde başka açıklamalar yapmıştır. Çünkü bu tarihte İstanbul Kalkınma Ajansı yönetimi için yapılan seçimde sandalyeler TÜSİAD'a değil de MÜSİAD'a ve TÜRKONFED'e değil de TÜSKON'a gitmiştir.

BJA SİSTEMİNE TOPLUMSAL VE SİYASAL DESTEKLER

Ajans sistemi partiler itibariyle AKP – DTP, iktidara yakın ve uzak tüm yerli işveren örgütleri ve yabancı sermaye örgütleri tarafından açık ve şiddetli bir biçimde talep edilmiştir. AKP, ajans sistemini kurup işle-

---

iptali için Anayasa Mahkemesine başvurulmuş, Anayasa Mahkemesinin 30.11.2007 tarih ve E:2006/61, K:2007/91 sayılı kararıyla anılan maddelerin Anayasa'ya aykırı olmadığına karar verilmiştir. Anayasa Mahkemesi Kararı, *RG: 23 Şubat 2008, 26796*.

⁸ "TÜRKONFED: Kalkınma Ajansı'nda Uyanıkken Kabus Görülüyor", *Dünya Gazetesi*, (Anadolu Ajansı) 27.2.2007

ten siyasal güçtür, dolayısıyla konumu açıktır. Bu nedenle aşağıda diğer toplumsal ve siyasal destekçiler üzerinde durmak yerinde olur.

Ajans sisteminin en güçlü ve bir o kadar da kendinden emin isteklisi *yabancı sermaye ve yabancı sermaye sözcüleri* olmuştur. BKA sisteminin arkasındaki bu en etkili gücün sesi, bir gazete haberinden duyulabilir. 15 Mart 2004'te İstanbul'a uluslararası şirket ve kuruluşların temsilcileri gelmiş, *Yatırım Danışma Konseyi* olarak toplanmışlardır.⁹ Başbakan bunlara 13 maddelik bir eylem planı taahhüt etmiştir. Konsey Nisan 2005'te yine toplantıya çağırılmış, "Türkiye yabancı sermaye için yatırım ortamını sağlayabilecek ne yapabilir?" konusu üzerine öneriler belirginleşmiştir. Konuyu doğrudan sözkonusu haberi okuyarak açıklığa kavuşturabiliriz.¹⁰

"Yabancı Sermaye Derneği'nin genel sekreterliğinden ayrıldıktan sonra yabancı yatırımcılara danışmanlık hizmeti vermek üzere şirketini kuran Abdurrahman Arıman '*Tek çözüm yolu, Bölgesel Kalkınma Ajansları'nı kurmakta*' diyor ve ekliyor: 'Yabancı yatırımcı için üç temel madde vardı. Siyasal istikrar, ekonomik istikrar ve AB ile ilişkilerin rayına oturması. Üçü de sağlandığına göre yabancı yatırım için harekete geçmenin tam zamanı.' Arıman'ın söz ettiği Bölgesel Kalkınma Ajansları ile ilgili tasarı aylardır yasalaşmayı bekliyor. *Yabancı yatırımda tek yetkili olacak 26 bölge kalkınma ajansının kurulması hedefleniliyor. 26 ajans yabancı sermayenin yatırım yapması için her türlü cazibe alanını oluşturacak, yatırımcının muhatabı olacak. Abdurrahman Arıman 'Yasa nisan ayına kadar çıkarsa, 13 maddelik taahhütteki eksiklerimizi dengelemiş olur'* diyor."

Yabancı yatırımcılardan başka, *yerli işveren örgütlerinin* ajans sistemini başından bu yana hararetle destekledikleri görülmektedir. TÜR-KONFED Başkanı, 2004 yılında internetten kolayca erişilebilecek çeşitli kaynaklara göre şöyle demektedir:

"Bölge insanını, bölge potansiyelini ve inisiyatifini, ülke ekonomisinin bütünü içinde doğru bir biçimde değerlendirebilecek, *AB normları ile son derece uyumlu bir proje olduğu için, Kalkınma Ajansları'nı destekledik.* Hatta konfederasyonumuz içinde, kendi bölgesinde yasa çalışmalarını daha başlamadan Kalkınma Ajansı kurmuş dernekler var."

Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği de (MÜSİAD) 2005 yılında hazırladığı Bölgesel ve Sektörel Kalkınma Raporu'nda aynı görüşleri dile getirmiştir.¹¹

⁹ Funda Özkan, 20 Ocak 2005 tarihli *Radikal Gazetesi* haberi.

¹⁰ Bölge kalkınma ajanslarına ilişkin gelişmelerde yapılan açıklamaları, verileri, dokümanları, Yerel Yönetim Araştırma Yardım ve Eğitim Derneği'nin (YAYED) internet yayınından elde etmek mümkündür: <http://www.yayed.org.tr/sorunlar/index.php?kod=2>

¹¹ Bu çalışma ilgili derneğin sitesinde <http://www.musiad.org.tr/detay.asp?id=236> adresinden alınmıştır; adresin şimdi boşaldığı görülmüştür. Sözkonusu açıklama YAYED sitesinden okunabilir: www.yayed.org.tr, Bölge Kalkınma Ajansları, İncelemeler bölümü.

“Başlıca sanayi kollarında katma değerin artırılması, maliyetlerin düşürülmesi gibi yollarla rekabet gücünün artırılması gereği bilinmektedir. Ancak artan rekabet ortamına uyum sağlamakta zorlanan geri kalmış bölgelerde çeşitli sektörlerde yeniden yapılanmalar, birleşmeler, güç birliği ve sinerji oluşturmak üzere, gereken kültürün eksikliği, eğitim ve teşvik yoluyla giderilmelidir. KOSGEB ve Bölgesel Kalkınma Ajansları bu işlerin üstesinden gelmek üzere kadro, yetki ve finansal araçlarla donatılarak devreye sokulmalıdır.”

BKA sisteminin toplumsal sahibi “yatırımcılar”dır. Yatırımcılar, küresel ve AB ölçekli tekelleri şirketler ile yerli sermaye kesiminin bir bölümüdür. Demokratik Toplum Partisi (DTP) de bu safta yer almıştır. Bu tavır, DTP’li Diyarbakır Belediye Başkanı’nın bir açıklaması ile partinin resmi dokümanlarından birinde açığa vurulmuştur. Diyarbakır Belediye Başkanı’nın 2004 yılındaki ifadesi şöyledir:

“Bana göre önümüzde üç seçenek bulunuyor. -Kürt muhalefetinin silahlı mücadeleye son vermesi ve statükonun kabullenilmesi, -20 yıldır süren çatışmaların sürmesi, -Her iki tarafın tavizler verip diyalog sürecine girmesi. Bence, ilk iki seçenek şimdiye kadar denendi, ve bunların süresi doldu. Geriye üçüncü, yani diyalog seçeneği kalıyor. Çatışma riskini derhal ortadan kaldırmalıyız. Askeri operasyonlar derhal durdurulmalı, Kürt muhalefeti de silahları bırakmalıdır. Yoksa karşımızdaki sorunları aşmamız daha zorlaşacak. Ayrıca, köye dönüşün sağlanması ve koruculuğun acilen kaldırılması gerekiyor. Bölgeler arası eşitsizliğin giderilmesi, ve 20 yıllık çatışmalı dönemin yarattığı kültürel ve çevresel tahribatın iyileştirilmesi için kurullar oluşturulmalı. *Bu amaçla “Bölge Kalkınma Ajansları” kurulmasını öneriyoruz. Biz, Avrupa Birliği’nin sofrasına oturmayı talep ettik. Ancak bu sofraya eli boş gelmeyeceğiz. Bu sofraya çok şey katacağız...*”¹²

Bu açıklamadan dört yıl sonra, bu kez DTP’nin resmi bir dokümanında, tavrın yalnızca BKA sistemini desteklemekle sınırlı olmadığı görülmektedir. *DTP’nin Kürt Sorununa İlişkin Demokratik Çözüm Projesi* adlı Eylül 2008 tarihli kitapçıkta yaklaşım şöyledir:

“[DTP] salt ‘etnik’ ve ‘toprak’ temelli özerklik anlayışı yerine kültürel farklılıkların özgürce ifade edildiği bölgesel ve yerel bir yapılanmayı savunur. ‘Bayrak’ ve ‘Resmi Dil’ tüm ‘Türkiye Ulusu’ için geçerli olmakla birlikte her bölge ve özerk birimin kendi renkleri ve sembolleriyile... dışışleri, maliye, savunma dışında ve emniyet-adalet işleri merkezle ortaklaşa ve diğer bütün devlet hizmetlerini görmekte görevli-yetkili.... *sayısı 20-25 olabilecek Bölge Meclisleri...* kurulmalıdır.” Bölge meclisi üyelerini halk seçecek, meclis (kendi içinden ya da dışından) bir meclis başkanı ile bölge encümeni seçecektir. Modelde ‘bölge valisi’ gibi bir makam söz konusu değildir; bölgeyi temsil edecek kişi ‘meclis başkanı’ olacaktır...”¹³ Birkaç sayfa ileride, BKA sisteminin itici gücü olan *AB’den alınacak kalkınma fonlarının böyle bir yapı eliyle kullanılması* önerilmektedir.¹⁴

¹² Haber: Selen TOKCAN - Hamza AKTAN, “AB yolunda yeşillendik”, *Birgün*, 2 Kasım 2004.

¹³ *DTP’nin Kürt Sorununa İlişkin Demokratik Çözüm Projesi*, Eylül 2008, s. 9-11.

¹⁴ a.k., s. 15.

BKA sistemi, Dr. Koray Karasu'nun İngiltere üzerine yaptığı incelemelerle gösterdiği üzere,¹⁵ Tony Blair hükümetinde olduğu gibi, bazı hükümetler nezdinde “bölgesel yönetim” hedefine açık bir modeldir. İngiltere’de BKA’ları bölgesel meclis sistemine çevirmek için yasa çıkarılmış; ancak uygulama doğrudan halk tarafından reddedildiği için rafa kalkmıştır. Başka ülkelerin süreçlerinden öğreniyoruz ki, DTP’nin bu sistemi bölgesel yönetime çevirme beklentisi boş değildir. BKA sistemi, başka ülkelerde de bölgecilik ve etnik-milliyetçilik akımlarını doğrudan doğruya güçlendirmiştir. Bu, bölgeselleşmenin bölgecilik katına sıçramasıdır; iki kat arasında hiçbir engel olmadığı gibi birbirini tamamlama ilişkisi vardır. Bölgesini küresel iş dünyasına pazarlamak, bunu diğer bölgelerle rekabet halinde yapmak, bölgesel çıkarı ulusal değil küresel iş-çıkarağlarına bağlamak, bu eğilimi adeta kendiliğinden besleme özelliğine sahiptir.

BKA sisteminin, bir “bölgeler Türkiye’si” yaratma kapasitesini yükselten bir etken daha vardır. Bu, şimdiye dek söz etmediğimiz bir aktördür. Türkiye, 1949 yılından bu yana, bugün 47 üyeli olan Avrupa Konseyi’ne üyedir. Avrupa Konseyi (AK), Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) ve Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi (AYBYK) eliyle AB’nin çok etkili bir aracı olarak iş görür. AK’nin Kongresi, neredeyse tüm gücünü bölgeselleşme politikası üzerine yığmıştır. Bölgesel ve yerel özerkliği, kültürel farklılıklara dayandırarak yeniden inşa etmeye çalışmaktadır. DTP, Eylül 2008 tarihli kitapçığındaki terim ve kavramları gibi, güncel siyasal taleplerini de asıl olarak bu kaynaktan devşirmektedir.

Sözkonusu Kongre’nin Yerel Yönetimler Odası, 19 - 21 Kasım 2007’de bir karar almıştır:¹⁶

“Bakanlar Komitesine yaptığı tavsiyede Yerel Yönetimler Odası Türk makamlarının:

- *Kamu hizmetleri verirken belediyelerin Türkçe dışında diğer dilleri de kullanmasına izin vermesi;*
- *Belediye başkanları ve meclislerine kendilerine karşı yasal yaptırım uygulanacağı endişesinden uzak biçimde siyasal karar almalarına izin vermek için Belediye Yasasının reforme edilmesi;*
- *Avrupa Bölgesel ve Azınlık Dilleri Şartı yanında Avrupa Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesini imzalaması ve onaylaması için talepte bulunmasını önermiştir.”*

¹⁵ Koray Karasu, “Yeni Bir Tür Merkezleşmenin Aracı Olarak Bölge Kalkınma Ajansları”, *Memleket Mevzuat Dergisi*, 4/46, Nisan 2009.

¹⁶ www.coe.int/T/Congress/Default_en.asp. Kongre Bürosu’nca 17 Eylül 2007’de kabul edilen rapor üzerine yapılan görüşmeler.

Böylece etnik-milliyetçiliğin bölgeselleşme süreci ile bağlantısı iki kanaldan kurulmuş olmaktadır. Birincisi AB - Bölgeler Komitesi - BKA sistemi, ikincisi AK – yerel ve bölgesel özerklik – bölgesel yönetim çizgileri.

Ajans sisteminin kurucusu siyasal iktidara gelince, hemen her konuda olduğu gibi, bu konuda da fikrin ve modelin kaynağının kendisi olduğunda ısrarcıdır. Ona göre “yerelde kalkınma amaçlı kurumlara duyulan ihtiyaç 1963’te hazırlanan ilk beş yıllık planda da” dile getirilmiş; ama bir türlü kurulamamıştır; yani şimdi iktidar aslında ilk kez düşünülmüş birşeyi değil devletin eski bir özlemini gerçekleştirilmektedir. Öte yandan birçok “yerel kalkınma girişimleri tarafından da” bu yapının oluşturulması istenmiştir; yani dinamikler yerli – içsel’dir. “Bu nedenle, *DPT tarafından* ülkemizin siyasi, idari, sosyal ve ekonomik koşulları ile diğer ülke örnekleri ve AB üyeliği perspektifi de gözönünde bulundurularak, *ülkemize has bir kalkınma ajansı modeli oluşturulmuştur.*”¹⁷

Gerçekten, bölge kalkınma ajansı sistemi Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından ülkeye özgü yaratıcı bir yeni yapılanma olabilir mi? Bu sav üzerinde durmak gerekir.

BÖLGE KALKINMA AJANSI MODELİ KİME AİTTİR?

Herşeyden önce, yukarıda DPT kaynağında kullanılan “*Yerel Kalkınma Girişimleri*” öyle genel anlamda kullanılan, yerli – iç – ulusal dinamikleri anlatan bir adlandırma değildir. Bunlar kendiliğinden var olan, daha doğrusu sosyolojik olarak tanımlanmış toplumsal bir kesimi anlatmaz. Yerel Kalkınma Girişimleri “yaratılmış” aktörlerdir; bu sözle anlatılan şey, AB tarafından 1990’lı yıllarda fonlanan kalkınma programları hibesi kullanıcılarıdır. Başka bir deyişle ajansları isteyen ‘yerel kalkınma girişimleri’, halihazırda AB fonlarına bağlanarak yaratılmış bulunan çevreleri anlatan bir terimdir. Dönemin hibelerinin bir bölümünün “yerel kalkınma girişimleri”nin geliştirilmesine ayırdığını hatırlamak, durumu yeterince somutlayacaktır.

Pekçok başka kaynak ve açıklamada rastlanan, bu metinde/sözlerde en sonlarda ve o da yalnızca “perspektifi hesaba katma” ile sınırlı olduğu ileri sürülen AB etkeni, gerçekte bu sistemin varoluş nedenidir.¹⁸ Bu açık bir gerçek olsa da, birkaç göstergeden söz etmekte yarar olabilir:

¹⁷ DPT, *Yeni Bölgesel Gelişme Politika ve Uygulamaları*, Haziran 2007, s. 18.

¹⁸ Argun Akdoğan, “AB İlerleme Raporlarında Bölgesel Kalkınma Süreci”, *Memleket Mevzuat Dergisi*, 4/46, Nisan 2009.

1. Bilindiği gibi Avrupa Topluluğu 1992 yılı sonunda, SSCB'nin dağılmasının hemen ardından "Avrupa Birliği" oldu. Bu, AB'nin genişleme sürecinin de başlangıcıdır; AB genişlerken "uyum - bütünleşme politikaları" adını verdiği bir dizi mekanizma kurmuştur. Bu politikalar, "bölgeler Avrupası" üzerinden inşa edilmeye başlanmış, 1993 yılında Bölgeler Komitesi kurulmuştur. 1975'den beri kullanılan bölgesel kalkınma fonları bölgesel programlara bağlı kaynaklara dönüştürülmüştür.
2. Bu ilk adımlara koşut girişimler daha o tarihte Türkiye'de de başlatılmıştır. Ajans sisteminin ilk hazırlıkları, 1992-93 tarihli Ege Ekonomiyi Geliştirme Vakfı (EGEV) ve İzmir Ticaret Odası (İZTO) tarafından yürütülmüş olan ajans kurma çalışmaları ile Mersin Ticaret ve Sanayi Odası tarafından 1999'da başlatılan Mersin Kalkınma Ajansı kurma girişimleridir.
3. BKA sisteminin dayandığı 2002 tarihli İİBS –İstatistiki Bölge Birimi Sınıflandırması, Avrupa'da 1988'den bu yana sistemli biçimde kullanılan (NUTS –Nomenclature of Territorial Units for Statistics) söz ve sisteminin Türkçe çevirisidir. "İİBS-NUTS hazırlanması", *Mart 2001 Katılım Ortaklığı Belgesi'nde Türkiye'ye verilmiş "ev ödevi"dir.* Nihayet, 5449 sayılı kalkınma ajanları yasınınin gerekçesi, İİBS'nin "AB yetkilileri tarafından onaylandıktan sonra" kesinleştiği bilgisini vermektedir.
4. Bölge Kalkınma Ajansı, "Regional Development Agency" biçimindeki İngilizce kurumsal yapının Türkçe çevirisidir. "Bölgesel düzeyde bölgesel gelişmenin yönetilmesi ile ilgili yapıların güçlendirilmesi" gibi gevşek ifadelerle başlayan bölgesel idarelerin kurulması isteği, 2002-2005 İlerleme Raporlarının tümünde yer almış ve açıkça talep edilmiştir.

Son olarak, kalkınma ajanslarının "içsel-yerli dinamikli-özgün" değil, açık bir AB koşulu olduğunu resmi bir açıklamayla da gösterebiliriz:¹⁹

"... Kalkınma Ajanslarının kurularak faaliyete geçmesi durumunda, ülkemize ekonomik ve sosyal uyum başlığı altında sağlanan AB hibelerinin büyük miktarını oluşturan bölgesel kalkınma fonları, etkin bir şekilde kullanılabilir olacaktır. Aksi takdirde, kurumsallaşma sağlanamadığı için, bölgesel programlara ayrılan kaynaklar kullanılmayacaktır. AB Katılım Ortaklığı Belgesi ve İlerleme Raporları'nda da açık bir şekilde bölge ölçeğinde etkin bir kurumsal yapının kurulması ihtiyacına işaret etmektedir."

¹⁹ TBMM soru önermesine DPT yanıtı, 5 Mayıs 2005 gün ve 80-288/290/1976 sayılı Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Abdüllatif Şener imzalı açıklama notu.

Ajans sistemi bir “AB ürünü”dür. Peki AB bu sistemi neden ister? Bu sorunun yanıtını oluşturan başlıca adımlar yukarıda (bir) numaralı paragrafta belirtilen noktalardır; kısaca şöyle açıklama getirilebilir.

AB için siyasal birliğin sağlanması, 1993 tarihli Maastricht Anlaşması’yla yükselmişti. Bu tarih, AB’nin eski sosyalist ülkeleri de kapsayıp genişleme sürecine denk düşmektedir. Genişleme ve Birlik’leşme, “uyum politikası” çerçevesinde yönetilmeye başlanmıştır. 1993’te Bölgeler Komitesi kurulmuş, *subsidiarite* denen yeni yönetim ilkesi bu tarihte benimsenmiştir. Bu ilkeyle yerel-bölgesel yönetimler ile Brüksel güçlendirilirken, ulus-devlet hükümetlerinin ağırlığının azaltılması hedeflenmiştir. AB, kendi içindeki birleşme ve uyumu, 27 ulus-devletin eşgüdümünden 250 bölgenin doğrudan etkileşimini, alışverişini, geçişkenliğini sağlama yoluyla kurmaya kaydırmıştır. Bu, “uluslar Avrupası” yerine “bölgeler Avrupası”nın yükselişidir. İşte bu politika, “ekonomik ve sosyal uyum” politikası, AB mali kaynaklarının bölgesel programlara bağlanmasıyla sıkılaştırılmıştır. Bölgesel kalkınma programlarına bağlanan kaynaklara “yapısal araç” denmektedir; başka bir deyişle AB politikaları ‘yapısal araç’ olarak iş gören sıradan para vermenin bölgesel kurumlaşma şartına bağlanmasıyla uygulamaya geçirilmiştir.

Belirlenen yol, tek devlet olma arayışındaki AB açısından anlamlı görülebilir. AB üyelerinin bu yolda işler yapmaları da anlaşılabilir. Anlaşılması güç olan şey, AB üyesi olmayan ve üyelik sürecinin ucu açık olan Türkiye’nin durumudur. Türkiye’nin durumu farklı olmasına karşın, bölgeselleşme politikasında Türkiye için hiçbir farklılaştırma sözkonusu edilmemiştir.

Türkiye, 27 üye devletten farklı olarak, henüz AB üyesi değildir. Üye olabilmek için önünde, görüşülerek her biri AB organlarının tam tatminine bağlanmış 35 dosya vardır. Bunların her biri kazasız tamamlansa, sonunda yine de kendiliğinden üyelik sözkonusu değildir; Türkiye’nin üyeliğinin üye devletlerde referanduma sunulması gibi uygulamalar yükselmektedir. Üyelik, çokça söylendiği gibi “ucu açık bırakılmış” belirsiz bir süreçtir. Böyle bir durumda, AB’nin üye devletlerinden istediği yükümlülükleri Türkiye için de zorunlu sayması tutarlı değildir. Ama daha yadırgatıcı olan, Türkiye’nin bu koşulları ‘ev ödevi’ sayıp istekle kabul etmesidir. Türkiye’nin hükümetleri bunu neden yapar?

Hemen her kesimi en çok hareketlendiren en temel gerekçe, hükümet yetkililerinin de defalarca yineledikleri gibi, “avro hibe almak” hedefidir. Bu öyle bir heyecanla dile getirilir ki, genellikle heyecan yaratan “avro hibe”nin ne kadar bir büyüklük olduğu üzerinde pek durulmaz. Gerçekten, Türkiye’nin bölgesel kalkınma davasının bağlandığı bu finansman ne kadardır?

AB Genel Sekreterliği verilerine göre, yetmiş milyon nüfusa sahip olan Türkiye AB’den 2000-2006 yılında toplam 1,7 milyar avro hibe ödenek alırken, on milyondan az nüfuslu Bulgaristan 2,8 milyar; yirmi milyon nüfuslu Romanya 5,1 milyar; kırk milyon nüfuslu Polonya 15,3 milyar avro almıştır. Türkiye’de toplam yedi yılda gerçekleşen hibe miktarı 1,2 milyar civarında olmuştur. Bizim anayasa ve yönetim hukukunu kıra döke yürümemize neden olan bölgesel hibe, bu paranın yalnızca üçte birine denktir. BKA’ları kurmazsak alamayacağımız hibe ödeneği, “ekonomik ve sosyal uyum” başlığı altında yer alan bölgesel kalkınma, KOBİ, sınırötesi işbirliği konularıyla ilgilidir; ödenek olarak toplam miktarı yedi yılda 400 milyon avrodan ibarettir.

2008 yılında bölgesel fonlar karşılığındaki para, 232 milyon avro tutarındadır; kabaca 250 milyon avro (500 milyon TL) 2008 yılında devlet bütçesinden yalnızca milli eğitim için yaptığımız 31 milyar TL harcamanın %1,6’sı kadar bir paradır. Bu para, (yılda yarım milyar lira) haftada 1 milyar TL borç faizi ödeyen Türkiye için anlamsız bir büyüklüktür. Ne ile karşılaştırırsak karşılaştıralım, “bölgesel kalkınma için verilen hibe kaynağı kullanma zorunluluğumuz”un anlamlı bir açıklama olmadığı görülmektedir.

AB politikalarını yürütecek olan bu birimlerin finansmanı gerçekte AB “avro hibeleri”nden çok ulusal vergilerle gerçekleştirilecektir. Kalkınma ajanslarının yasa gerekçesinde de kullanılan tahmini bir hesaplama göre, merkezi ve yerel yönetim bütçelerinden ayrılacak paylarla, ajanslara *kamu bütçesinden yılda yaklaşık 600 milyon TL ayıracağımız* hesaplanmıştır.²⁰

---

²⁰ DPT, *Yeni Bölgesel Gelişme Politika ve Uygulamaları*, Haziran 2007, s. 19

Paranın Kaynağı	Katkı%	Bütçe geliri Milyon TL	Aktarılabacak Milyon TL	BKA Bütçesinde
Genel Bütçeden	%0,5	90,093	450	%76
İl Özel İdaresinden	%1	1,773	18	%3
Belediyelerden	%1	12,747	127	21
<i>26 ajans toplam</i>		<i>595</i>		<i>%100</i>
Ajans başına ort.		23		

Buna karşılık 2007-2010 yıllarında AB hibe ödenek toplamı ise, bu işler için yılda ortalama 500 milyon TL'den daha az olacaktır. 2007-2010 arasında dört yılda 2,2 milyar avro toplam mali yardımdan; bunun %35'inin bölgesel kalkınmaya ayrılacağından (860 milyon avro); dolayısıyla yılda ortalama 215 milyon avro ödenek öngörülmüştür.

İster 5449 öncesine, ister sonrasına dönük tahminlere bakalım, durum değişmez. Bu iş, AB avro'suna muhtaçlıkla ilgili bir iş değildir. BKA sistemi, AB hibesi ile kalkınma davamızın finansmanını sağlamak gibi bir amaca hizmet etmesi için gündeme girmemiştir.

O halde, Türkiye toplumsal, siyasal, yönetsel enerjisini, yukarıda sözü edildiği gibi, beş yıla yayılan böylesine uzun ve sert bir mücadeleye neden hasretmiş olabilir? Bölge Kalkınma Ajansı kurmak, neden bu denli vazgeçilmez oldu?

AJANS SİSTEMİNİN KURULMA NEDENİ NEDİR?

BKA sistemi, Brüksel açısından, yukarıda belirtildiği gibi, AB'nin "bölgeler Avrupası" politikasıyla doğrudan ilgilidir. Ancak bu politikanın daha uzun erimli ve daha temel bir nedeni vardır: BKA sistemi, küresel tekellerin AB-müktesebatı yardımıyla yürüttükleri bir sınıf davasıdır.

BKA sistemi, kalkınma davasının yönetimiyle ve sanayileşme stratejisiyle ilgili bir sistemdir. Bu sistem, ulusal kalkınma ve sanayileşme davasında ulusal - merkezi ve yerel planlamadan vazgeçip küresel - bölgesel sözde planlamaya geçiş anlamına gelir.

Dr. Faruk Ataay'ın daha 2005 yılında çok açık bir biçimde kanıtlarıyla birlikte gösterdiği gibi, BKA sistemi yeni bir kuram ve politikanın uygulama aracıdır.²¹ 5449 sayılı BKA yasasının genel gerekçesi, BKA

²¹ Faruk Ataay, "BKA Tasarımının Kalkınma Anlayışı Üzerine", *Bölge Kalkınma Ajansları Nedir Ne Değildir*, Menaf Turan, (der.) Paragraf - YAYED Yayını, Ankara 2005, s. 15-33.

sisteminin mantığının bu kuram ve politika olduğunu açıkça dile getirmiştir. Bu kuram “post-fordizm kuramı” olarak bilinir. Buna göre, dünya ekonomisinde son otuz yılda “büyük ölçekli, kütleli üretime dayalı, standart mal üreten fordist sanayiler gerilemiştir.” Şimdi “esnek üretim teknolojileri ve ilişkilerine dayalı post-fordist sanayiler yükselmektedir.” Bunun taşıyıcı kuruluşu KOBİ’lerdir. Küçük ve orta boy işletme (KOBİ) esnek, dinamik, rekabete dayanıklı, yerel girişimciliği yükselten, en önemlisi de “küresel ekonomi” kuruluşu için uygun bir yapıdır. Dünyada üretim ademi merkezileştigiğine göre, büyük ölçekli entegre sanayilere son vermek ve bu sanayilerin gerektirdiği ulusal-merkezi yapıları tasfiye etmek gerekir. Ulusal ekonomi, ulusal kalkınma, ulusal (merkezi) yönetim yerine bölgesel-yerel kalkınmayı öngören bölgesel-yerel ekonomiler ve ademi merkezilik ilkesine dayalı yeni yönetim sistemi yaratmak gerekir. BKA sistemi böyle bir politikanın, 1980’den bu yana sürdürülen oldukça tanıdık ifadelerle “dünyaya açılma”, “dünya ile bütünleşme”, “bunun için ihracata dönük sanayileşme”, “sanayi-de KOBİ’leşme” stratejisinin kurumlaşmasıdır.

Ne var ki, ileri sürülen kuram çoktan çürütülmüş, stratejinin ise gerçekte “sanayisizleşme” ve “kalkınma davasından vazgeçme” olduğu çoktan ortaya çıkmıştır.²² Son otuz yılda ileri teknoloji post-fordist sanayi gelişmiş ülkeleri mesken tutmuştur; buna karşın fordist sanayi kapsamındaki üretim alanları az gelişmiş ülkelere kaydırılmıştır.

1. Az gelişmiş ülkelerde esnek, post-fordist denen sanayi, başka bir firmanın yönlendirmesi altında fason üretim yapmak; taşeronluk durumu; bir tür “alt-fordizm” konumundan ibaret olmuştur. Az gelişmiş ülke sanayicisi, küresel tekellerin “sözleşmeli üretici”sinden fazla bir şey değildir.
2. Az gelişmiş ülkelerde KOBİ sanayiciliği, ileri sürüldüğü gibi “yüksek teknoloji, rekabet gücü yüksek, gelişkin ürünler” temelinde değil, “ileri teknoloji - emek yoğun ürünler” temelinde gelişme göstermektedir. Bu sanayilerin rekabet gücü ucuz emekten ibarettir; bu nedenle ücretlerin ve sosyal hakların baskı altına alınması, sanayisizleşme ile birlikte demokrasisizleşme yaratmaktadır.

---

²² BKA’lar kalkınma için projeleri fonlamaya başladılar. Bu yazıda yapamayız; ama ilgili okuyucu internetten fonlanan projelere bakabilir ve şu sorunun yanıtını kendisi kolayca bulabilir: Bu nitelik ve bu kapsamdaki projeler, Türkiye’nin devasa kalkınma davası bakımından nasıl bir değere sahiptir? Yetmiş milyonluk nüfus ve bu büyük coğrafya, hibe’lenen bu projelerle nereye gidebilir?

3. Otuz yıllık yeni strateji, az gelişmiş ülkeleri “hafif sanayiler”le sınırlandırmış ve dolayısıyla sanayileşme/kalkınma atılımı olanaklarını ortadan kaldırmıştır.
4. Küresel piyasayla bölgesel-yerel girişimcilik işbirliği, tüm ülkelerde bölgelerarası eşitsizlikleri hızla büyütülmüştür.
5. Şimdiye kadar dünya genelinde, ulusal kalkınma bakımından, merkezi planlama-yönetim stratejisini dışlayarak bölgesel-yerel girişimcilik ile başarı kazanmış bir tek örnek ortaya çıkmamıştır.

BKA sistemi, dayandırıldığı bu çürük kuramın ve büyük sanayi ek-senini unutturmuş küçük sanayicilik yüceltmesinin kurumsal boyutudur. Başka bir deyişle, genel devlet örgütlenmesinin küresel sını-mali te-keller lehine yeniden yapılandırılmasının aracıdır. BKA, ulusal kalkınma planlaması yerine küresel hedeflere yerleşmiş ‘stratejik planlama’ çerçevesinde, özelleştirmeler ve yabancılaştırmalar ile tasfiye edilmiş olan yerli büyük sanayicilik ortamında, Türkiye’nin sını-mali düşünce ve emek gücünü taşeronlaştırma amacına hizmet edecek biçimde kurulma-ya başlanmıştır. Bu özelliği 5449 sayılı yasanın ajanslara verdiği küre-sel yatırım plancılığı görevlerine bakarak görebiliriz:

- (1) BKA için bağlayıcı olan “bölge plan ve programları”dır. Bunların uygulanmasını sağlayacak; kırsal kalkınma ve yerel kalkınmanın bunlara uygun olmasını izleyecek, destekleyecek; başka projeler varsa bunların bölge plan ve programlarına uygunluğunu gözetec-tir.
- (2) KOBİ’lerle yeni girişimcileri destekleyecektir.
- (3) Yatırımcıların bürokratik işlerini üstlenip yapacaktır.
- (4) Bölgenin iş-yatırım imkanlarının tanıtımını yaparak bölgeyi pazar-layacaktır.

5449, BKA’ya “bölge plan ve programlarını yapmak” değil “uygu-lamak” yetkisi vermiştir. Peki ama Bölgesel Plan ve Programlar nedir? Bunları hazırlama yetkisi kimdedir? Bu planların özelliği (emredicilik, bağlayıcılık, yönlendiricilik) nedir?

5449 sayılı yasada BKA’ya uygulama görevi ve uygulamaların iz-lenmesi yetkisi verilen bölgesel plan ve programlar, hiçbir yasal metinde tanımlanmamıştır ve hazırlanması konusunda görev-yetki belirlemesi yapılmamıştır. Uygulamalara baktığımızda, bu “belgeler”in AB plan-programları olduğunu görüyoruz. Bunların bazıları “Bölge Kalkınma Programı” adını taşımakta, bazıları ise daha basitçe “Mali Destek Prog-ramı” diye adlandırılmaktadır (Mali Destek = Hibe demektir). Kısacası,

aslına bakılırsa ortada “bölge plan ve programları” dendiğinde aklımızda canlandırdığımız türden, bölgenin sosyo-ekonomik değerlendirmesi ve hedeflemesini içeren bir plan ve program düzeni yoktur. Ortadaki ‘plan’, AB’nin hibelerini alabilmek için yapılmış projeler demetidir.

- Ağustos 2003’te Avrupa Komisyonu’yla kotarılmış TRB2 – Van (Bitlis, Hakkari, Muş) Kalkınma Programı.
- Avrupa Komisyonu ile Mali İşbirliği 2003 kapsamında hazırlanmış TR82 Çankırı; TR83 Amasya; TRA1 Bayburt Kalkınma Programları.
- Avrupa Komisyonu ile Ocak 2005’te imzalanan TRA2 Ağrı; TR72 Sivas; TR52 Karaman; TRB1 Bingöl Kalkınma Programları.
- Temmuz 2006’da imzalanan TR90 Artvin Bölge Kalkınma Programı.
- TR31 İzmir, Mali Destek (hibe) Programları.
- TR62 Çukurova, Mali Destek (hibe) Programları.

İlk kurulan iki ajansa (İzmir ve Çukurova’ya) bakılınca, karşımıza başka bir Bölge Planı çıkmaktadır: İzmir’in Bölge Planı, Çukurova’nın Bölge Gelişme Planı adını verdiği, 2009-2013 yılları için hazırlanan metinler.

“İzmir Kalkınma Ajansı’nın temel etkinliklerinden birisi de hiç kuşkusuz bölgedeki kamu, özel sektör, sivil toplum ve akademik birikimin katılımı ve Devlet Planlama Teşkilatı’nın eşgüdümüyle İzmir’in bölgesel gelişim planını hazırlamaktır. İzmir Kalkınma Ajansı, bölge planının hazırlık ve uygulama aşamalarında yönlendirici ve eşgüdüm sağlayıcı biçimde çalışır.”

İzmir Kalkınma Ajansı’nın “hiç kuşkusuz” dediği “temel etkinlik”, tersine çok kuşkuludur. İlgili Ajans bu durumun farkındadır; yoksa bu işe “temel etkinlik” değil, “temel görev” ve “yetki” demeyi kendisi de tercih ederdi. Çünkü İzmir Ajansı yetkililerinin de çok iyi bildiği gibi, böyle bir iş yapmak için gerekli “kanuni dayanak” yoktur. Dolayısıyla, bu “başka plan”ların, hazırlandıklarında o yöredeki il özel idareleri; belediyeler; diğer kamu kurumları; ve özel sektör kuruluşları için bağlayıcılığının ne olacağı belirsizdir. O yüzden de bunlar, şimdi ve görülür gelecekte “değersiz kağıt” hükmündedir.

YÖNETİM YAPISI: YÖNETİŞİM

BKA yönetim yapısı “yönetişim tarzı” bir yapıdır. Yönetişimciliğe uygun olarak, bu sistemde kamu gücü, tüm yetkileri özel sektör ve STK ile, kamuya üçte birlik güç bırakılarak pay edilmiştir. Gerçekte STK, sivil toplum kuruluşu değil ‘sermaye tabanlı kuruluş’ özelliği taşıdığı-

dan, bu modelde sermaye kesimi üçte iki paya sahip olmak gibi ağırlıklı bir konuma yükselmiştir. Bu yargının kanıtı, yazının sonunda sunulan İstanbul Kalkınma Ajansı örneğinde görüldüğü gibi, bölge ajanslarının karar koltuklarını dolduran kuruluşlar listesinde açık biçimde bulunmaktadır.

Ülke genelinde toplam sayısı 26 olan kalkınma ajansları kamu kuruluşu değildir; kamu mu özel mi olduğu bilinmeyen bir “tüzelkişiliğe sahip”tir. Kamu ihale sistemi, Sayıştay denetimi ve merkezi teftiş kurulları denetimi dışındadır. Denetimleri “bağımsız denetim kuruluşlarınınca” yapılmaktadır. Personeli ve icra organı dahil tüm üst kademe yönetimi devlet memuru, kamu görevlisi değildir; iş akdine bağlı çalışır ve davaları iş mahkemelerinde görülür. Buna karşın genel çalışma ilkelerini Yüksek Planlama Kurulu belirler; eşgüdümünü Devlet Planlama Teşkilatı sağlar; bütçesinin %75’i merkezi vergilerden geri kalan kısmının çok büyük bölümü yerel yönetim gelirlerinden ayrılan paylardan, yani kamu kaynaklarından oluşur. Kısacası BKA, kamu otoritesi ve kamu kaynağı kullanan bir özel sektör hizmetlisidir.

Yasaya göre her BKA (1) Kalkınma Kurulu, (2) Yönetim Kurulu, (3) Genel Sekreterlik, (4) Yatırım Destek Ofisi olmak üzere dört birimden oluşur. Bu sıralamadan anlaşılacağı gibi, Ajans’ın organ gücüne sahip bir “başkan”ı yoktur. Ajansın kurulduğu illerin valileri, yönetim kurulunun başkanı sıfatına sahiptir; ajansı bu sıfat çerçevesinde temsil ederler. Bu başkana yardımcı öngörülmemiştir; yalnızca yönetim kurulunca kendi içinden seçilen bir başkanvekili vardır. Yönetim kurulu üyelerinin Ankara, İstanbul ve İzmir’de vali, il genel meclisi başkanı, belediye başkanı, sanayi ve ticareti odaları başkanları ile kalkınma kurulunca seçilen üç üyeden oluştuğu düşünülürse, başkan yardımcılığı değil, başkan gibi yetkili vekillik yoluyla gücün doğrudan sermaye kuruluşlarına devredilebilmesine olanak verildiği anlaşılır.

Yerli sermaye çevreleri, BKA yönetiminin “devlet elinde” olduğundan çok yakınsalar da durum pek öyle değildir. BKA sisteminde yönetim şirketler dünyasının elindedir. Kurulan yapıda “devlet eli”, yalnızca siyasal iktidarın çıkarını gözetip sağlamak perspektifinde ve bunu sağlayacak ağırlıktadır. Bu özellik, öbür organ yapılarına bakıldığında da kendini ortaya koymaktadır.

Kalkınma Kurulu en fazla 100 üyeli, başkan ve başkanvekilini kendi içinden kendisi seçen, en az altı ayda bir kez toplanan, yarı üyeyle toplanıp bunun yarısıyla (26 kişi) karar alabilen, üç büyük ilde BKA’nın

Yönetim Kurulu'na üç sandalye sahibini seçen bir danışma organıdır. Kurul sandalyelerinin kimlerce doldurulacağı, her bir BKA için, kuruluş kararnamesinde Bakanlar Kurulu'nca belirlenmektedir. Bunlardan 30'u kamu kesimince 70'i de STK (sivil toplum kurumu) denen "sermaye tabanlı kuruluşlar"ca doldurulmuştur. Örneğin Güney Marmara Kalkınma Ajansı adını alan Balıkesir ve Çanakkale ajansının kalkınma kurulu başkan ve başkanvekilliği seçimi sonunda bu makamların ilkinin Balıkesir Sanayi Odası ikincisini Çanakkale Ticaret ve Sanayi Odası doldurmuştur.

Yönetim Kurulu da özel sektör ağırlıklıdır. Ankara, İstanbul ve İzmir'de 8 sandalyenin 5'i (%67,5) özel sektördedir: İlin valisi, il merkezindeki belediyenin başkanı, il genel meclisinin başkanı, il sanayi odası ve il ticaret odası başkanı, yasa gereği kuruldadır. Bunlara Kalkınma Kurulu'nca seçilen üç temsilci daha eklenir. Yasa, seçileceklerin kamudan olmasını yasaklamıştır. Örneğin İstanbul'da kalkınma kurulu seçimini yapmış, ortaya uzunca süre tartışılan bir sonuç çıkmıştır: Seçimlik sandalyelere Türkiye İhracatçılar Meclisi, MÜSİAD, TÜSKON yerleşirken, TÜSİAD ile TÜRKONFED dışarıda kalmıştır. Dışarıda kalanlar, İstanbul Yönetim Kurulu'nun hükümete yakın "sivil toplum örgütleri"nce doldurulduğunu ilan ederek durumdan şikayetlenmiş; içeriye girenler "biz onları da teslim edeceğiz" güvencesi vererek şiddeti düşürmeye çalışmışlardır.

Genel sekreter, Ajans'ın başkanı değil "icra organı"dır. Gövdenin yöneticisi odur; istenen on yıllık deneyimin kamuda geçirilmiş olması koşulu yoktur. Bu bir "kariyer" değil, profesyonel yöneticilik makamıdır. *Yatırım Destek Ofisi*, kurulan BKA'nın şubeleridir. BKA kapsamında altı il varsa, her ilde bir Ofis açılmaktadır. Ofislerde *yatırımcılara sunulan hizmetler tamamen ücretsizdir*. Son otuz yıllık "kullanan öder" düsturu, bu yeni kurumlarda ortadan kalkmış, "meccani"lik esas sayılmıştır. Böylece sosyal devlet halk için bitirilirken, aynı anda sermayedarlar için "bedava devlet" dönemi açılmıştır. Bu ofislerde çalışanlar devlet memuru değildir; iş akdine göre çalıştırılırlar; ücretleri ve sosyal haklarının genel çerçevesini belirleme yetkisi Yüksek Planlama Kurulu'na verilmiştir. Kısaca Yatırım Destek Ofisi, (1) AB hibe programlarının projeler temelinde dağıtılması işini yapacak, (2) yabancı – yerli yatırımcıların devletle olan bürokratik işlerini yürütecek, (3) bölgeyi küresel iş dünyasına tanıtırıp müşteri çekecektir.

Merkez Sorunu: Devlet Planlama Teşkilatı mı Merkezi Ajans mı?

5449 sayılı yasa, BKA sistemini merkezde Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) ve Yüksek Planlama Kurulu ile ilişkilendirmiştir. DPT kalınma ajansları için genel kuralların koyucusu, AB fonlarının yönlendiricisi, yasaya göre “eşgüdümçü”dür. Bu, hukuk çevrelerinin sorunlu gördüğü bir bağlantıdır. Gerçekten de, DPT – ajans ilişkisi hiyerarşik ilişki değildir; vesayet ilişkisi değildir; valilikler için geçerli olan yetki genişliği ilişkisi de değildir. Yönetim biliminin tanıdığı “eşgüdüm ilişkisi”, yönetim hukukunda sürekli kurumsal bir mekanizma değildir. Bu ilişki yönetim hukukunca tanınmayan bir ilişki ise anayasal ve yönetsel hukuka aykırılık var demektir.

Nitekim Danıştay, BKA kurumunun merkezi yönetim kuruluşu olmadığını (çünkü tüzelkişiliği var, merkezi yönetim kuruluşlarının ayrı tüzelkişiliği olmaz, bunlar devlet tüzelkişiliği içinde yer alırlar) saptamıştır. BKA yerel yönetim kuruluşu değildir; çünkü yerel yönetimlerin organları siyasal seçimle halk tarafından belirlenir. Bunlar hizmet yerinden yönetim kuruluşu da değildir; çünkü hizmet yerinden yönetim kuruluşları ülke genelinde tek işle görevli olan kamu tüzelkişileridir; oysa bunlar coğrafya esasına göre kuruludur. BKA’nın birlik, dernek, vakıf, meslek odası olmadığı da açıktır... Dolayısıyla bu kuruluşun yönetim sistemi içindeki yeri hukuksal bakımdan tanımsız durumdadır.

Ajansların DPT ile ilişkilerindeki bu hukuksal sorun ortada dururken, yasalar bir başka sorun daha doğurmuştur. Ajansları kuran yasa Şubat 2006’da çıktıktan altı ay sonra, Temmuz 2006’da 5523 sayılı yeni bir yasa çıkmış ve *Türkiye Merkezi Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı* adlı bir kurum daha kurulmuştur. Bu, Hazine Müsteşarlığı’nın 2002’den beri Dünya Bankası güdümünde yürüttüğü *yabancı sermaye için yatırım ortamını iyileştirme projesi* çerçevesinde doğmuş bir yapıdır. Merkezi ajansın kaynağı bölgelerdekenden farklı olarak AB değil, doğrudan Dünya Bankası – IMF’dir. Bu yapılanmanın doğuşu 2001 yılı başında Dünya Bankası’nın Yabancı Yatırımlar Danışmanlık Servisi (FIAS) tarafından hazırlanan “Türkiye’de Yatırımların Önündeki İdari Engeller” raporuyla olmuştur. Buna göre “bürokrasi yatırımcılar için sanıldığından çok daha ağır bir sorundur.” Bu çerçevedeki raporlar “eylem planı” olmuş, bu plan da Bakanlar Kurulu’nca 2001 yılı sonunda *Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Reform Programı*’nı yürürlüğe sokan Prensipl Kararnamesi haline gelmiştir. Bunun sonucu bir “Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu”, bir de “Yatırım Promosyonu” işini

örgütleyen Merkezi Ajans kurulması olmuştur. Bütün bu işleri, her yıl toplanıp toplantı sonunda bir Sonuç Bildirgesi yayınlayan *Yatırım Danışma Konseyi* diye bir “konsey” çok yakından izlemiştir. Konsey’in 21 üyesi arasında Arcelor Mittal, BNP Paribas, Citigroup, Danone, Eldorado Gold, Fiat, Siemens, Unilever gibi küresel tekellerin temsilcileri ve TOBB, TÜSİAD, TİM, YASED gibi yerli işveren örgütü temsilcileri vardır. Konsey’deki diğer temsilciler ise IMF ve Dünya Bankası yöneticileridir.²³

Merkezi Ajans, doğrudan Başbakanlık bünyesinde. Başbakanlığın ilgili kuruluşudur. Görevi “*ulusal yatırım destek ve tanıtım stratejisini belirlemek ve uygulamak*”tır. Bu görev çerçevesinde devlet kuruluşlarının, *kalkınma ajanslarının*, özel şirketlerin uluslararası etkinliklerini eşgüdümleyip destekleyecektir. Yatırımcıları bilgilendirecek, bu işi yatırım öncesinde, sırasında, sonrasında *kalkınma ajanslarıyla işbirliği içinde* yapacaktır. Yatırımcıların izin ve onay işlemlerinin tamamlanmasını gözetecektir; *bunun için kalkınma ajanslarındaki işleyişi yatırımcılar adına yürütüp* sonuçlandıracaktır. Bu yasal ifadelerden görüldüğü üzere, merkezi ajans, ülke genelinde yürüteceği çalışmalarında BKA’ları adeta kendi taşra uzantısı gibi görmektedir. Böylece, kalkınma ajanslarıyla ilişkisi boşlukta olan DPT’ye bir ortak, konumları karışık olan BKA’lara yeni bir patron gelmiştir.

Merkezi Ajans, BKA sisteminin en temel özelliğini kendiliğinden açığa çıkarması nedeniyle önemlidir: BKA sistemi, bölgesel-yerel kalkınma için değil, küresel ‘sıcak’ yatırımın işlerini kolaylaştırmak için öngörülmüştür. Sistemi tasarlayan kesim için “başarım ölçütü”, bölgenin gelişmişlik derecesi değil, bölgenin yabancı sermayeye ne kadar hızlı açıldığı ve bu sermayenin kendi rakipleriyle başa çıkma gücünü ne kadar desteklediğidir. Şirketlerin “rekabetçiliği”, BKA sisteminde, bölgelerin rekabetçiliğine çevrilmiştir. Bu, gerçekten bir tür elçabukluğu ya da göz boyamadır. Şirketlerin birbirleriyle rekabetlerinde en etkili unsurlar olan hammadde, emek, taşıma, çevre maliyetlerini aşağı çekme hamleleri, BKA sistemiyle bölgelerde yerleşik insanların omuzlarına yıkılmıştır. Şirketler için gerekenler, bölge kalkınma ajanslarının amaçları haline getirilmiştir.

---

²³ BirgülAyman Güler, “Merkezi Yatırım Destek Ajansı İşliğinde Bölgesel ‘Kalkınma’ Ajansları”, www.yayed.org.tr (Temmuz 2006).

SONUÇ

BKA sistemi, Türkiye'nin devasa kalkınma davasını çözme gücünden uzak bir modeldir. Dayandığı strateji, Türkiye'yi taşeron-fason hafif sanayiye ve ucuz işgücüne mahkum eden bir sanayisizleştirme stratejisidir. Ülkenin tüm sanayileşme stratejisini küçük ve orta ölçekli işletmelere bağlamış olan bu model, büyük yatırımcılık ve işletmeciliği unutturma esası üstüne kurulmuştur. Oysa herkesçe bilinir ki, BOBİ (büyük bütünleşik işletmeler) yoksa KOBİ olmaz. Bu model, AB'nin ve bunun ortakları olarak iş gören Dünya Bankası gibi kuruluşların, Türkiye'nin KOBİ'lerini gözden uzak tuttuğu AB-ABD merkezindeki kendi BOBİ'lerinin taşeronu kılmaktan, dolayısıyla Türkiye'nin sanayileşme potansiyelini daha da zayıflatmaktan başka bir sonuç vaat etmez.

BKA sistemini besleyen üretim-sanayi stratejisi ve bu sistemin yönetişimci tarzı, iki şeyi tehdit etmektedir: (1) Ücretli ve mülksüz toplumsal kesimlerin istihdamını; refahını; mali ve sosyal haklarını, (2) Azgelişmişliğe son verme ve ulusal kalkınmayı gerçekleştirme davasını.

Bu sistemde söz ve karar yetkisi, özel sektör ile "sivil toplum kuruluşu" adı altında sermaye tabanlı örgütlere devredilmiştir. Bu katılımçılık değildir; kamu iktidarının toplumdaki sınıflardan birine devredilmesidir. Ajans sisteminde "plan-program-strateji" belirleme yetkisi, yani kamu iradesi, Türkiye için çok önemsiz büyüklükteki hibeler gerekçe gösterilerek AB-Brüksel odağına ve bunun ardındaki küresel şirketlerle yerli işbirlikçilerine devredilmiştir.

Bölge ajansları sisteminde uygulamaların ne sonuçlar verdiği, 1990'lı yıllardan bu yana bilinmektedir. Uygulandığı ülkelerde bölgelerarası eşitsizlikleri gidermek bir yana daha da artırmış, başlıca Avrupa ülkelerinde bölgecilik, etnik-milliyetçilik akımlarının güçlenmesine yol açmıştır. Bu kurum Türkiye'de de etnik-milliyetçilik odaklı bölgecilik eğilimlerini güçlendirecek; bölgesel yönetim – bölgesel devlet – federal devlet yapılanmaları için yol açmayı zorlayan siyasal akımların elini güçlendirecektir.

Türkiye'nin, azgelişmişlik sorununu çözebilmek için, merkezîyetçi ulusal ve yerel kapsayıcı planlamaya dayanan özgün bir sanayileşme stratejisine ihtiyacı vardır. Oysa BKA sistemi, stratejik planlama adı verilen bir sahte plan türünü ve ölçek bakımından da ulusal – yerel yerine küresel – bölgesel kademelenmeyi tercih etmektedir. Bu plan ve bu

ölçek tercihi, bölge kalkınma ajansı uygulamasının kalkınma davamıza hizmet edemeyeceğini, kararverme gücünü halktan giderek daha fazla uzaklaştıracağını, emekçilerin kazanımlarını büyük hızla budayacağını, ve bölgencilik eğilimlerini artıracığını göstermektedir.

KAYNAKÇA

- 5449 sayılı ve 25.1.2006 günlü *Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun*, RG: 08.02.2006, 26074.
- 5523 sayılı ve 21.6.2006 günlü *Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı Kurulması Hakkında Kanun*, RG: 4.7.2006, 26218.
- Akdoğan, Argun, “AB İlerleme Raporlarında Bölgesel Kalkınma Süreci”, *Memleket Mevzuat Dergisi*, 4/46, (Nisan 2009).
- Ataay, Faruk, “BKA Tasarımının Kalkınma Anlayışı Üzerine”, *Bölge Kalkınma Ajansları Nedir Ne Değildir*, Menaf Turan (der.), Paragraf - YAYED Yayını, Ankara 2005, s. 15-33.
- Dava dilekçesi, CHP Tarafından 5449 sayılı Yasanın İptali İçin Anayasa Mahkemesi’ne Açılan Dava, http://www.yayed.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=122&tipi=24&sube=0
- Dava dilekçesi, TMMOB Tarafından Ajans Çalışma Yönetmeliği’ne Karşı Danıştay’a Açılan Dava, 12.9.2006, http://www.yayed.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=258&tipi=24&sube=0
- Dava dilekçesi, TMMOB Tarafından Ajans Kurulmasına İlişkin Bakanlar Kurulu Kararname-sine Karşı Danıştay’a Açılan Dava, 12.9.2006, http://www.yayed.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=244&tipi=24&sube=0
- Demirci, Aytül G., “Bölge Kalkınma Ajansları: İki Taslağın Karşılaştırılması”, *Sosyal Bilimler Kongresi Bildirisi*, Ankara, Aralık 2003.
- Dönmez, Zühal “Kalkınma Ajanslarımız Ne Yapıyor?”, *Memleket Mevzuat Dergisi*, 4/46, Nisan 2009.
- DPT, *Yeni Bölgesel Gelişme Politika ve Uygulamaları*, Ankara, Haziran 2007.
- DTP, *DTP’nin Kürt Sorununa İlişkin Demokratik Çözüm Projesi*, Eylül 2008.
- İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması Kararname*, 28/8/2002 gün ve 2002/4720 sayılı Kararname’nin Eki, RG: 22.9.2002, 24884
- Kalkınma Ajansları Yasasına İlişkin Anayasa Mahkemesi Kararı*, RG: 23 Şubat 2008, 26796.
- Karasu, Koray, “Yeni Bir Tür Merkezleşmenin Aracı Olarak Bölge Kalkınma Ajansları”, *Memleket Mevzuat Dergisi*, 4/46, (Nisan 2009).
- Memleket Mevzuat Dergisi*, 1/8 (Şubat 2006), Ajans Dosyası.
- Memleket Mevzuat Dergisi*, 4/8 (Nisan 2009), Ajans Dosyası.
- Özkan, Funda, *Radikal Gazetesi* haberi, 20.1.2005.
- Tokcan, Selen, Hamza Aktan, “AB Yolunda Yeşillendik”, *Birgün*, 2 Kasım 2004.
- Turan, Menaf (der.), *Bölge Kalkınma Ajansı Nedir Ne Değildir*, Paragraf-YAYED Yayını, Ankara Mart 2005.

EK: İSTANBUL KALKINMA KURULU ÜYELERİ

No	Temsil Edecek Kuruluş	Üye	No	Temsil Edecek Kuruluş	Üye
1	İstanbul İl Özel İdaresi	100	28	Türkiye İşadamları ve Sanayicileri Konfederasyonu	1
2	İstanbul Büyükşehir Belediyesi	3	29	Marmara İş Hayatı Dernekleri Federasyonu	1
3	Denizcilik Müsteşarlığı Bölge Müdürlüğü	1	30	Deniz Ticaret Odası	1
4	Türkiye İstatistik Kurumu Bölge Müdürlüğü	1	31	İstanbul Sanayi Odası	1
5	Türkiye İş Kurumu İstanbul Bölge Müdürlüğü	1	32	İstanbul Ticaret Odası	1
6	Ulaştırma Bölge Müdürlüğü	1	33	Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi	1
7	Vakıflar Bölge Müdürlüğü	1	34	İstanbul Ticaret Borsası	1
8	İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü	1	35	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası	1
9	İl Defterdarlığı	1	36	İstanbul Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği	1
10	Çevre ve Orman İl Müdürlüğü	1	37	Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği	1
11	Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü	1	38	Türkiye Bankalar Birliği	1
12	Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü	1	39	Türkiye Katılım Bankaları Birliği	1
13	Milli Eğitim İl Müdürlüğü	1	40	Türkiye Seyahat Acentaları Birliği	1
14	Sağlık İl Müdürlüğü	1	41	Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği	1
15	Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü	1	42	Turistik Otelciler, İşletmeciler ve Yatırımcılar Birliği	1
16	Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü	1	43	Radyo Televizyon Yayıncıları Meslek Birliği	1
17	Küçükçekmece Kaymakamlığı	1	44	İstanbul İhracatçı Birlikleri	1
18	Tuzla Kaymakamlığı	1	45	İkitelli Organize Sanayi Bölgesi	1
19	Gaziosmanpaşa Belediyesi	1	46	Beylikdüzü Organize Sanayi Bölgesi	1
20	Kadıköy Belediyesi	1	47	Tuzla Organize Deri Sanayi Bölgesi	1
21	Boğaziçi Üniversitesi	1	48	Tüm Sanayici ve İşadamları Derneği	1
22	İstanbul Teknik Üniversitesi	1	49	Avrasya Sanayici ve İşadamları Derneği	1
23	İstanbul Üniversitesi	1	50	Reklamcılar Derneği	1
24	Marmara Üniversitesi	1	51	Bilişim Sanayicileri Derneği	1
25	Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı İkitelli İşletme Geliştirme Müdürlüğü	1	52	Anadolu Aslanları İşadamları Derneği	1
26	Marmara ve Boğazları Belediyeler Birliği	1	53	Habitat İçin Gençlik Derneği	1
27	Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı İstanbul İrtibat Ofisi	1	54	Türkiye Dış Ticaret Derneği	1
			55	Ekonomi Muhabirleri Derneği	1
			56	Türk Sanayici ve İşadamları Derneği	1

No	Temsil Edecek Kuruluş	Üye	No	Temsil Edecek Kuruluş	Üye
57	İktisadi Girişim ve İş Ahlakı Derneği	1	78	Türkiye Milli Kültür Vakfı	1
58	Uluslararası Taşımacılık ve Lojistik Hizmet Üretenleri Derneği	1	79	İstanbul Çocukları Vakfı	1
59	Türkiye Genç İşadamları Derneği	1	80	İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı	1
60	Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği	1	81	Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı	1
61	Tüketiciyi Koruma Derneği	1	82	Uluslararası Teknolojik, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Vakfı	1
62	İş Hayatı Dayanışma Derneği	1	83	Turizm Geliştirme ve Eğitim Vakfı	1
63	Rumeli Yönetici ve İşadamları Derneği	1	84	Türk Kültürüne Hizmet Vakfı	1
64	Uluslararası Yatırımcılar Derneği	1	85	İstanbul Şehri Kültür Tarihi Araştırmaları Merkezi	1
65	Kadın Girişimciler Derneği	1	86	Türkiye Gönüllü Teşekküller Vakfı	1
66	İstanbul Avrupa Birliği Öncüleri Derneği	1	87	İş Dünyası Vakfı	1
67	Türkiye Kalite Derneği	1	88	Türk Eğitim Vakfı	1
68	Uluslararası Nakliyeciler Derneği	1		Türkiye Erozyonla Mücadele,	
69	Gayrimenkul Yatırım Ortaklıkları Derneği	1	89	Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı	1
70	Türkiye Turizm Yatırımcıları Derneği	1	90	Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı	1
71	Türkiye Halkla İlişkiler Derneği	1	91	Doğal Hayatı Koruma Vakfı	1
72	Ekonomi ve Dış Politika Araştırmalar Merkezi	1	92	Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu	1
73	İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi	1	93	Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu	1
74	İktisadi Kalkınma Vakfı	1	94	Türkiye İhracatçılar Meclisi	1
75	Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı	1	95	İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Ajansı	1
76	Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı	1	96	Türkiye Gazeteciler Cemiyeti	1
77	İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı	1	97	İstanbul Toptancılar Çarşısı	1